

Börvely vezetéknevei*

Börvely (jelenlegi román nevén: Berveni) Szatmár megye legkorábbi helységeinek egyike. A VR-ban 1216-ból innen négy személynév is ismeretes: *Lotomas*, *Muncu*, *Vida*, *Vulchi* (MAKSAI FERENC, A középkori Szatmár megye. Budapest., 1940. 119). Továbbá közöl még MAKSAI 1423–1497 között harminc családnévet is. A község mindig a nagyobbak közé tartozott, a XV. században már két utcája volt. Az Ecsedi-láp „ölelésében” nemcsak védettséget élvezett, hanem fontos átkelő hely is volt. MORVAY PÉTER, Ember alakú fejfák a börvelyi temetőben című tanulmányában (Ethnographia 1958: 53–68) sok érdekes adatot közöl, s hivatkozik egy „Börvely község monográfiája” című 1942-ben írt kéziratra is (ez, sajnos, már nincs meg).

Lakossága a XVIII. század első harmadától folyamatosnak látszik. 1727-ben Károlyi Sándor birtokaira svábokat telepített, a falvakból a református magyarokat Börvelybe telepítette. E ténytet megerősítik az 1864-es Pesty-féle leírások is. A szomszéd sváb falvak egyes lakosai is beszivárogtak Börvelybe — innen a német nevek viszonylag nagy száma. Románokkal (mindössze kettővel) csak a második elcsatolás után találkozhatunk. Egyes nevek ugyan román eredetűek, de a képviselők magyarok és reformátusok. Azért volt más magyar (székely) betelepülés is. Ahogy MORVAY PÉTER írja: „1784-ben Bodoki Henter Mártont választották meg papjuknak a börvelyi reformátusok, s ennek kapcsán a messzi Háromszékből Bodoki Henter földijeit közül számos székely család telepedett át Börvelybe” (i. m. 57). Ezt megerősítik a helynévi alaptagú családnévek is.

Lakosainak száma 1954-ben 3259 (Morvay) volt, ma is nagyjából ennyi.

1999 júniusában kétszer is jártam Börvelyben, hogy a vezetékneveket összegyűjtsem. Mivel az egyházi anyakönyvek csak pár évtizedre mennek vissza, a gyűjtésnek egyszerűbb formáját választottam. Leírtam az első (rövidítve: 1.), a második (rövidítve: 2.) világháború hősi halottainak emlékművén található neveket, majd a temető (rövidítve: T.) fejfáin, sírkövein levő neveket, továbbá az Ethnographiában (rövidítve: E.) előfordult neveket. A gyűjtésben segítségemre volt Révay Valéria, akinek itt is köszönetet mondok. Összességében 207 családnévet sikerült összeszedni.

A község elzártságát ma is őrzi — bár más okból, mint a régiségben. 1924-ben határából 1058 holdat szakítottak ki, továbbá Kaplony és Kálmánd egyes

* A gyűjtés az FKFP 0890/97. sz. és az OTKA 025 237 sz. pályázatok keretében történt.

külterületeiből létesítették központilag Lucăceni községét, teljesen román lakosokkal. Kelet felől ez, nyugat felől az országhatár az elzártság oka.

I. A névadó ős személynevére visszamenő családnevek

1. Egyházi személynevek

Bernáth (2., T. — K. 132), *Demény* (T., — K. 276. Damján a.), *Demeter* (T. — K. 291), *Demján* (2.) *Demjén* (T., E. — K. 276. Damján a.), *Filepp* (1. — K. 382. Fülöp a.), *György* (2., T. — K. 437), *Jónás* (2., T. — K. 521), *Kelemen* (T. — K. 570), *Lucza* (T. — K. 687), *Lukács* (T. — 689), *Osváld* (T. — K. 796–8), *Ozsvár* (1. — K. 796–8., *Osvald* a.), *Ozsváth* (1., 2., T. — K. 796–8., *Osvald* a.).
Román: *Kalián* < *Calian* T. — DOR. 26).

2. Egyházi személynév rövidült, képzett alakjai

Barta (T. — K. 100) < *Bartalom*, *Bene* < *Benedek* (T., E. — K. 121), *Benkő* < *Benedek* (T. — K. 123), *Dán* < *Dániel* (T. — K. 277. — a románban meglehetősen gyakoriságú), *Danó* < *Dániel* (1., T. — K. 280. — lehet szlovák is), *Gábris* < *Gábor* (T. — K. 387), *Mihács* < *Mihály* (2. — lehet szlovák is), *Páska* < *Paskál* (T. — K. 827. — a románban is van ilyen név), *Pete* < *Péter* (T. — K. 846), *Petők* < *Péter* (2., T. — K. 852), *Simonka* < *Simon* (T. — K. 936), *Zsigó* < *Zsigmond* (2., T. — K. 1169). **Német:** *Lutz* < *Ludwig* (T. — Br. 220), *Óbis* < *A(da)lbert* (1., T. — Br. I, 4., G. 262). **Román:** *Átyim* < *Ioachim* (T. — DOR. 80), *Csirkin* < *Chiril*, *Cirko* (T. — DOR. 31), *Kokán* < *Constantin* (T. — DOR. 34–5), *Lesán* < *Ilie* (T. — DOR. 126), *Struczuj* < *Nistru* < *Nistor* (T. — DOR. 459). **Szlovák:** *Mitrácska* < *Demeter* (T.), *Zurik* < *Dzurik* < *Dzuraj* < *Juraj* (T.).

3. Világi személynevek

Bede (2., T. — K. 110), *Hága* (T. — K. 445): ezt a nevet KÁZMÉRRal ellentétben német eredetűnek tartom (vö. Br. I, 624, 630), bár lehet a régiségben a németből átvett magyar személynév is. **Német:** *Herka* < *Herko*, (T.) jellegzetesen szepességi név (vö. Br. I, 703), *Merka* < *Merkwart* (2. — Br. II, 260). **Román:** *Bandula* < *Bandolea* < szláv *Bando* (T. — DOR. 190), *Bisoca* < *Bisovca*, *Biseoca* (T., román nemzetiségű — DOR. 202), *Ursu* (T. román nemzetiségű — DOR. 401): Erdélyben, de különösen Máramarosban gyakori keresztnév.

4. Patronimikum képzős név

Gájási < *Gálos* + *-i* (T. — K. 390. Galas a.).

II. A származás helyére utaló vezetéknevek

1. Pusztá helynév

Sajó (T. — K. 905: Doboka, Gömör, Kolozs, Máramaros m.), *Végh* (1., T. — K. 1131. 'faluvégi'). **Német:** *Ajerling* < *Euerling* (T. — Ba. 126), *Bréda* < *Breda* (2., T. — Ba. 74).

2. Melléknévképzős helynevek

Acsai (T. — K. 25: Csanád, Fejér, Pest, Somogy m.), *Bácsi* (T. — K. 58: 7 megyéből mutatható ki, legvalószínűbb Kolozs), *Bakai* (T., K. 67: Hont, Po-

zsony m. vagy Bakó Nógrád m.), *Bákai* (2., T. — K. 67: Szabolcs m.), *Bányai* (T. — K. 86: 24 megyéből, legvalószínűbb a szatmári Nagybánya), *Bárdi* (2. — K. 94: Máramaros, Somogy vagy Bárda Arad m.), *Bócsi* (2. — K. 145: Bócsa Nagykunság, esetleg Bocs Bihar, Heves, Kolozs m.), *Bodoky* (T. — K. 149: Háromszék), *Bodolay* (E. — K. 149 — ettől eltérően én a háromszéki helységekre gondolok), *Budai* (1., 2., T. — K. 191: Heves, Kolozs, Pest, Zala m), Bulyáki ~ Bujáki (2., T. — K. 182: Nógrád, Sáros m.), *Csaholczi* (T. — K. 210: Szatmár m.), *Csóbi* (T. — K. 252: Veszprém m.), *Csomain* (T. — K. 526: Bereg, Gömör, Somogy, Ugocsa m.), *Daróczi* (T. — K. 284–7: megyéből, legvalószínűbb azonban Szatmár, egyrészt a közelség miatt, másrészt itt három Daróc is van: Fülöpös,- Király- és Pusztadaróc), *Erdei* (T. — K. 330: 'erdélyi'), *Gáti* (T. — K. 396: Bereg m.), *Góczi* (T. — K. 413. Gócsi a. Gömör m. Majd megjegyzi: „A mai Góci csn-k vsz. archaikus írásváltozatok”), *Horkai* (T. — K. 479: Gömör, Szepes, Trencsén m.), *Husztai* (T. — K. 487: Máramaros m.), *Iszlai* (T. — K. 502: Marosszék), *Jenei* (2., T. — K. 517: Jenő helység 8 megyében van, a legvalószínűbb Doboka m., talán figyelembe vehető a Gömör megyei Jene is), *Kenézi* (T. — K. 575: Bihar, Szabolcs, Vas m.), *Kóródi* (T. — K. 622: 5 megyéből, legvalószínűbb Szatmár: Tisza-, illetve Szamoskóród), *Kőrösi* (T. — K. 641: 6 megyéből, legvalószínűbb Háromszék), *Kövecsi* (T. — azaz a 'zátony, a porond mellett lakó'), *Lévai* (1., T. — K. 676: Bars m.), *Lisznyai* (T. — K. 678: Lisznyó Háromszék), *Makai* (T. — K. 701: Makó Csanád m., esetleg Makó Kolozs m.), *Ovai* (T. — ez elírás a fejfán az Óvári helyett. Óvári Szatmár m.), *Pákai* (T. — K. 890: Páké Háromszék), *Pápai* (T. — K. 823: Somogy, Veszprém m.), *Pataki* (T. — K. 830: Liptó, Nógrád, Zemplén, de ez is lehet a jelentése: 'patak mellett lakó'), *Pécsi* (T. — K. 836: Baranya m.), *Piricsi* (T. — K. 856: Piricse Szabolcs m.), *Pócsi* (T. — K. 859: Szabolcs m.), *Pusztai* (2., T. — K. 877: „az Alföld legelgető állattenyésztésre használt része, ill. (a Dunántúlon) mezőgazdasági település, major”. Ez azonban Szatmárra nem igaz. A Pesty-féle gyűjtés egyértelműen bizonyítja, hogy itt azt a területet nevezik pusztának, ahonnan a lakók jelenlegi helyükre költöztek, illetőleg egy-egy falu teljesen elpusztult, s területe egy másik község határába olvadt), *Rédai* (2., T. — K. 889: a Rédei mellett Rédei alakokat is hoz: Réde: Heves, Veszprém m., én azonban a gömöri Sajórédét sem hagynám ki), *Reményi* (T. — K. 890. Remenyei a.: feltételezhetjük, hogy az eredeti alak Remenyi volt, ezt értelmesítették. Az is elképzelhető, hogy névmagyarosítás történt, feltehetően a német Hoffmann helyett), *Rozsi* (T. — K. 900: nem lokalizált helynév), *Sárosi* (T. — 918: a megyenév a legvalószínűbb), *Sárpataki* (T. — K. 918: Alsó-Fehér, Sáros, Torda m.), *Szeremi* (T., a Szeremi név romános írásmódja — K. 1005: megyenév), *Somogyi* (T. — K. 944: Baranya, Bars, Kükköllő m., illetőleg megyenév), *Szatmári* (T. — K. 976: a városnévi eredet a valószínűbb), *Szénási* (T. — K. 992: Baranya, Békés), *Szilágyi*, 1466: *Zilag* (Maksai) (2., T. — K. 1011: 'szilágysági'), *Tarbai* (T. — K. 1047: Tarbai Sáros m.), *Tari* (E. — K. 1049: Heves m.), *Tasi* (2., T., E. — K.

1052: Heves, Pest, Szabolcs m.), *Tordai* (T. — K. 1076: 5 megyéből adatható, legvalószínűbb a megyenév), *Ujhelyi* (T. — K. 1102: Nyitra, Trencsén, Ugocsa, Zemplén m.), *Vadai* (T. — K. 1110: Szatmár m.), *Vasvári* (2., T. — K. 1129: Szatmár), *Veszprémi* (T. — K. 1140: mind a megye-, mind a városnév szóba jöhet), *Vicsai* (T. — K. 1142: Közép-Szolnok m.), *Zborai* (T. — K. 1158: Zboró Sáros, Trencsén m.). **Német:** *Dorner* < Dorn + -er (T. — Br. I, 331, Ba. 100) tkp. 'töviskesi', *Steinbrunner* < Steinbrunn + -er (T. — Br. II, 664) tkp. 'kőkúti'. **Román:** *Avasán* < Avas + -ean, ejtve: Avasány (T., E.), jelentése: 'avasi, az Avasságból származó'. E név is bizonyítja, hogy a jelenlegi román Oaş forma tudatos archaizálás eredménye. **Szlovák:** *Radvánszki* (T.) < Radván + -ský (leginkább a Sáros és Zemplén megyei helységek jöhetnek számításba).

2. Népnevek

Igen vitatott és vitatható kategória. Leginkább a származás helyére utalnak, az etnikumhoz való tartozás is szerepet játszik, de az is, hogy az első névviselő valamilyen kapcsolatban állt velük, arról nem is beszélve, hogy mellékjelentéseik is lehetnek, ám ekkor valamilyen tulajdonságot jelölnek. *Kun* (1., T., E: K. 651), *Oláh*, 1485: *Olah* (Maksai), (T. — K. 783), *Orosz* (T. — K. 793), *Rác* (1., 2., T. — K. 880), *Székel* (T. — K. 983), *Tóth* (1., 2., T. — K. 1082), *Török* (T. — K. 1088).

III. Foglalkozásra, tisztségre utaló vezetéknevek

1. A foglalkozás, a tisztség megnevezése

Bíró (2., T. — K. 143), *Botos* (2., T. — K. 180: 'csordás, csósz', de szóba jöhet a 'bíró' jelentés is), *Deák* (T. — K. 286: 'tanult ember, titkár, tanuló egyházi, kántor'), *Gulyás* (T. — K. 426), *Hajós* (1. — K. 449), *Halász* (T. — K. 451), *Hegedűs* (T. — K. 466), *Katona*, 1497: *Kathona* (Maksai), (1., 2., T. — K. 564. 'fegyveres szolga'), *Képiró* (T. — K. 577. 'festő'), *Király* (2. — K. 593–4), *Kovács* (1., 2., T. — K. 630), *Körtvélyes* (1., T. — K. 642. 'körtés' (vö. FÉNYES, GeogrSz. I, 166: „... erdeje csupa vad körtefákból álló ...”, *Ludász* (csak a Pesty-féle anyagban szerepel): 'libapásztor' (ÚMTSz. III, 914), *Majoros* (1. — K. 699), *Mester* (T. — K. 726: 'előljáró, tanult személy, tanító'), *Molnár* (1., 2., T. — K. 746), *Nádas* (2., T. — K. 755: 'nádarató, nádkötő'), *Pálinkás* (T. — K. 816., esetleg pálinkakedvelőt is jelenthet), *Pap* (E) *Papp* (1., 2., T. — K. 822), *Sós* (1. ~ *Soós* (T. — K. 947: 'sóbányász, -szállító'), *Szabó*, 1466: *Zabo* (Maksai), (1., T. — K. 957), *Szakács* (T. — K. 959), *Szántó* (T. — K. 969), *Takács* (T. — K. 1038), *Vajda* (T. — K. 114), *Varga*, 1461: *Varga*, 1466: *Warga* (Maksai), (1., 2., T., E. — K. 1122). **Német:** *Keizer* (2.) *Kaizer* < Kaiser (T. — Ba. 270: 'császárs'), *Koch* (T. — Br. II, 79: 'szakács'), *Májer* < Mayer (2. T. — Br. II, 249 'majoros, gazda'), *Müller* (2. — Br. II, 293: 'molnár), *Sneider* < Schneider (T. — Br. II, 546: 'szabó'), *Steinbinder* (2. T. — Br. II, 664: 'kövező, útépítő'). **Román:** *Lingurár* < Lingurar (T. 'kanalas, fakanálkészítő').

2. A mesterségre, tisztségre metonímiával és egyéb eszközzel utaló családnevek:

Gereben (T. — K. 405: 'gerebenkészítő'), *Selymesi* (T. — K. 924: 'a seiyemszövő fia'). **Német:** *Napp* (T. — Br. II, 305: tkp. 'tálacska, bögre' — azaz ezeknek a készítője). **Szlovák:** *Haklik* (T. — a németből átvett *Hackl* szó kicsinyítő képzős alakja: 'kisbalta', azaz favágó, fafaragó).

IV. Egyéni tulajdonságot jelölő vezetéknév

Utalhatnak mind belső, mind külső tulajdonságokra. Sokszor azonban nem tudjuk pontosan, hogy melyikre, illetve melyik részletére. Különösen vonatkozik ez a metaforikus nevekre, pl. *Virág*.

Aburik (T.): a *Habrik* név alakváltozata (ld. ott!), *Bántó* (T. — K. 85: 'sértő, háborgó'), *Basa* (T. — K. 103: 'török fogság v. „basáskodó” ember'), *Bus* (T. — K. 194: a lelkiállapotra vonatkoztatja, de én a német helynévi, illetve személynévi eredetű *Busch*-t sem hagynám ki, vö. Br. I, 254), *Délczeg* (T. — K. 289: 'szilaj, féktelen, makacs'), *Ducza* (T. — K. 319. Dusza a.: 'elhízott, kövér'), *Fehér*, 1485: *Feyer* (Maksai), (T. — K. 352: 'bőr-, hajszín'), *Fodor*, 1466: *Fodor* (Maksai), (T., K. 368. 'göndör'), *Galamb* (T. — K. 389: metaforikus név), *Habrik* (T.): a *habra* 'gyors beszédű, hadaró' szó (ÚMTSz II, 780) továbbképzett alakja, *Haburik* (T.): a *Habrik* név alakváltozata, *Havas* (T. — K. 462: 'holdkóros, alvajáró'), *Hosszú* (T. — K. 482), *Igaz* (1., T. — K. 489: ún. dictus név), *Kincses* (T. — K. 592: 'gazdag'), *Kiss* (1., T., E. — K. 596), *Loboncz* (T.): 'lobogó (ruha, hajzat), kései előfordulása miatt idetartozása megkérdőjelezhető (vö. TESz. II, 779), *Meleg* (T. — K. 724: 'érzelmileg felhevült, buzgó'), *Nagy*, 1485. *Magnus* (Maksai), (2., T. — K. 758), *Sólyom* (T. — K. 942: metaforikus név), *Szárász* (2., T. — K. 971: 'lesoványodott, összetöporodott'), *Szeder* (2., — K. 979: talán metaforikus név, az indíték kissé homályos), *Tarcsa* (1., T. — K. 1047: 'tarka', bár lehet pusztai helynév is), *Torzás* (2., T. — K. 1081: valószínűleg a vastagságra vonatkozik), *Vakarcs* (1., 2., T. — K. 1115: 'az utolsó gyermek'), *Vastag* (2. — K. 1128: 'erős, izmos'), *Veress* (2.), *Veres* (T. — K. 1138), *Virág* (2., T. — K. 1146: metaforikus név). **Német:** *Krausz* < *Kraus* (T. — Br. II, 107: 'göndör'), *Weisz* < *Weiss* (1. — Br. II, 772). **Román:** *Kakola* < *Cocorea* (T. — DOR. 245: a *cocor* 'daru' szó származéka). **Szlovák:** *Pletyák* < *plet'* + *-ák* (T.: vonatkozhat az arcszínre, illetve a varkocsos hajviseletre).

V. Egyéb családnevek

1. A névadásnak több indítéka is lehetséges

Bakos (2., T. — K. 70: lehet világi személynév, illetve foglalkozásnév: olajsütő, -sajtoló), *Balogh* (1., 2., T. — K. 80: 'balkezes'; 'rossz, gonosz'; világi személynév), *Belény* (T.: a bölény szó alakváltozata, vö. TESz. I, 361, de szóba jöhet Belény Gömör megyei község neve is). *Bereczky* (1.) ~ *Bereczki* (T. — K. 127: származhat patronimikon képzős személynévből, illetve két Zemplén me-

gyei helység nevéből), *Csáki* (2., T., E. — K. 213: lehet helynévi alaptagú, illetve világi személynév + patronimikon képző, *Dancs* (T. — K. 278: a Dániel név rövidülése és továbbképzése, illetve a román eredetű 'piszkos' jelentésű tájszó lehet a névadás alapja), *Farkas* (T. — K. 347: világi és egyházi személynév, illetve metaforikus tulajdonság), *Kalász* (T. — 533: puszta helynév Nyitra és Pest megyéből, a *kalász* metaforikus, illetve metonimikus alakja). **Német:** *Ajben* < Eiben (T. — Br. I, 385–6: lehet helynév, az *Iwan* ~ *Iwein* személynév alakváltozata, illetve az *Eibe* 'tisza' szó származéka), *Strausz* < Strauss (T. — Br. II, 687–8: hat indítékot sorol fel).

2. A névadás indítéka nem világos, bizonytalan

Bokor (T. — K. 157: ?cserjeirtó, cserjésben lakó), *Pelyvás* (K. 865: Polyvás alatt egyetlen adatot hoz, majd megjegyzi: „A csn. *Pelyvás*, *Plevás* változatára nem került elő adat. A börvelyi név jó kétszáz évvel fiatalabb, mint K. legutolsó idejű adata. A foglalkozással lehet kapcsolatos), *Préda* (T. — K. 874: 'zsákmány', a motiváció mellett kérdőjel áll. Talán a puszta helynevek között említett német Breda névnek az osztrák-bajoros ejtése), *Sikolya* (T.: talán a *si-kattyú* szó sok alakjának egyike, vagy a *sik-* ige szócsaládjába tartozik), *Szakola* (1., talán a *szakol* 'szákkal halat fog' igének a folyamatos melléknévi igeneve, vö. MTsz. II, 479).

3. Egyelőre megfejtetlen nevek

Azurák (T.), *Dustinta* (2.), *Rursán* (T.), *Türtü* (T. ragadványnévből).

4. Kettős vezetéknevek

Ács Bereczki (E.): Börvelyben az ács szónak 'fejfakészítő' jelentése is van, tehát az előtag ragadványnévre megy vissza, *Bárdi-Pál* (T.): feltehetően a teljes név vezetéknevvé válásáról van szó.

MIZSER LAJOS

Felhasznált irodalom

- Ba. = BAHLOW, HANS: Deutsches Namenlexikon (München, 1967)
 Br. = BRECHENMACHER, KARLMANN: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen I–II. (Limburg a. d. Lahn, 1957–1963)
 CONSTANTINESCU, N. A.: Dicționar onomastic românesc (București, 1963)
 K. = KÁZMÉR MIKLÓS: Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század (Budapest, 1993)